

Történelem érettségi adattár

*A középkori magyar
állam megeremtése
és virágkora
3. modul*

www.diakkapu.hu

2008. augusztus 26.

Tartalom

Bevezető	2
Érettségi témakörök	2
Fogalmak	2
Személyek	5
Kronológia	6
Topográfia	7
Térképek	9

Bevezető

Tananyagunk segédlet a történelem érettségire készülő diákok számára. A következő oldalakon a kétszintű történelem érettségien elvárt ismeretek gyűjteménye szerepel (fogalmak, személyek, kronológia, topográfia), melyet a központi kerettanterv alapján állítottunk össze.

Érettségi témakörök

TÉMÁK	VIZSGASZINTEK	
	Középszint	Emelt szint
3.1. A magyar nép őstörténete és vándorlása	A magyar nép vándorlása térkép alapján.	A vándorló magyarság képe a korabeli forrásokban <i>(pl. arab és bizánci források)</i> Eltérő tudományos elképzelések a magyar őstörténettel kapcsolatban <i>(pl. eredet, őshaza)</i> .
3.2. A honfoglalástól az államalapításig	A honfoglalás. A honfoglaló magyarság társadalmi és életmódja források alapján. Géza fejedelemsége és Szent István államszervező tevékenysége.	A kalandozó magyarok képe a korabeli forrásokban. Szent István törvényalkotó tevékenysége.
3.3. Az Árpád-kor	Az Aranybulla. A tatárjárás és az ország újjáépítése IV. Béla idején.	Az új rend megszilárdulása Szent László és Könyves Kálmán idején.
3.4. Társadalmi és gazdasági változások Károly Róbert, Nagy Lajos, Luxemburgi Zsigmond idején	Károly Róbert gazdasági reformjai. A magyar városfejlődés korai szakasza.	Nagy Lajos törvényei és az Anjou-kori társadalom. Zsigmond király külpolitikája <i>(pl. a nyugati egyházszakadás megszüntetése, a huszita kérdés kezelése, oszmánok elleni védekezés)</i> .
3.5. A Hunyadiak	Hunyadi János harcai a török ellen. Mátyás király uralkodói portréja intézkedései alapján.	Mátyás király bel- és külpolitikája.
3.6. Kultúra és művelődés	Jelentős Árpád-és Anjou-kori művészeti emlékek felismerése.	Mátyás király és a reneszánsz.

Fogalmak

Aranybulla	II. András által több társadalmi csoport (bárok egy része, egyház, szerviensek, várjobbágyok) követelésére 1222-ben kiadott törvény. Többek között rögzítette a szerviensek (a későbbi köznemesek) jogait (adómentesség pl.), korlátozta a királyi birtokadományokat, szabályozta a szerviensek birtokainak öröklését.
Aranyforint	Károly Róbert által bevezetett értékálló fizetőeszköz. Mintaként a firenzei aranypénzt vették, neve is innen származik.
Bán	Királyi tisztségviselő a középkori Magyarországon. A déli határokon lévő bánságokat széles (királyt helyettesítő) hatáskörrel irányították a bánok. A középkor után csak a horvát báni méltóság maradt meg.
Bandérium	Magyarországon a 14. századtól jelentkező hadszervezeti forma. Olyan bárói (vagy királyi) csapat, amely a kiállító főúr zászlaja alatt vonul hadba (a „banderia” olaszul zászlót jelent). Károly Róbert a főurakat kötelezte magánhaderő tartására. A banderális hadszervezet a középkor végére elvesztette jelentőségét, mivel nem hivatásos katonákból állt. Ennek ellenére - elméletben - 1848-ig létezett.
Bányaváros	Magyar történelmi várostípus. Olyan magyarországi városias település, amelynek lakói királyi kiváltság alapján bányászkodással foglalkoztak. A bányavárosok kiváltságai jórészt megegyeztek a szabad királyi városokéval.

Báró	A középkori Magyarországon a vezető tisztségviselők (pl. nádor, országbíró, erdélyi vajda, tárnokmester stb.), a királyi tanács tagjainak megnevezése, később öröklődő főnemesi rang.
Corvina	Hunyadi Mátyás könyvtárából származó kódexek elnevezése.
Familiaritás	A 13. század folyamán kialakult társadalmi rendszer, amely bizonyos fokig emlékeztet a nyugat-európai hűbériségre, de alapjaiban eltér attól. Lényege: a kisebb nemesek szolgálatot vállaltak egy bárónál (akinek birtokai igazgatásához, valamint katonai ereje növeléséhez sok emberre volt szüksége), és cserébe pénzt vagy más juttatást kaptak. Az egyezés rendszerint nem járt birtokadománnyal, és nem élethosszig szóló ellentétben a hűbéri rendszerrel.
Fejedelem	Uralkodó, a hatalmat az uralma alatt álló területen ténylegesen gyakorolja. A magyar történelemben I. István előtt fejedelmek álltak a törzsszövetség, majd a Kárpát-medencében letelepedett magyarság élén. A 16-18. században az Erdélyi Fejedelemség élén álltak fejedelmek.
Fekete sereg	Hunyadi Mátyás zsoldos serege, Mátyás 1460 körül hozta létre, az 1480-as években 8-10 ezer főből állt. A kor egyik legerősebb hadereje volt, Mátyás halála után felbomlott.
Finnugor	Az uráli nyelvcsaládhoz tartozó nyelvcsalád, 15 élő és 2 holt nyelvből áll, amelyek alapszókincsüket és nyelvtani szerkezetüket tekintve rokonok. A magyar nyelv a nyelvcsaládon belül az ugor nyelvek csoportjába tartozik.
Főnemes	Olyan nemes, aki bárói vagy magasabb rangú címet (gróf, örgróf, herceg stb.) visel.
Harmincad	Károly Róbert uralkodásától kezdve az importált vagy exportált árukra kivetett vám, amelyet az országhatáron kívül nagyobb városoknál (pl. Buda, Székesfehérvár) is szedtek.
Honfoglalás	Az a folyamat, amelynek során 895 és 902 között a magyar nép birtokba vette a Kárpát-medencét.
Ispán	A király által kinevezett tisztségviselő I. István korától, általában egy vármegye irányítója közigazgatási, bírói, katonai hatalommal. Ispánnak nevezték a királyi várak parancsnokait is. Később az alispán lett a megye tényleges irányítója, akit a helyi nemesség választott, a főispáni cím pedig konkrét hatalom nélküli öröklődő címmé vált.
Kalandozások	A 10. századi, Európa különböző részeire vezetett magyar rablóhadjáratok elnevezése. A Nyugat-Európába vezetett hadjáratoknak a 955-ös augsburgi, a Bizánci Birodalomba vezetetteknek pedig a 970-es arkadiupoliszi vereség vetett véget.
Kapudó	Károly Róbert uralkodásától kezdve a jobbágyságra kivetett állami adó. Az olyan telkek után kellett adót fizetni, amelynek kapuján egy megrakott szénásszekér be tudott menni.
Kettős fejedelemség	Valószínűleg Levédiában a 8-9. században a kazár birodalomtól átvett uralkodási rendszer, amelyben a kende (kündü) a szakrális főfejedelemtisztet tölti be, a gyula pedig a hatalom tényleges birtokosa, a haderő parancsnoka. A kendet, ha megöregedett, vagy ha katonai kudarcot idézett elő (azaz nem élvezte többet az istenek támogatását), megölték. A kettős fejedelemség rendje 904-ig Kurszán (Árpád fejedelemtársa) haláláig állhatott fenn a magyar törzsszövetségben.
Kilenced	I. (Nagy) Lajos király 1351-es törvényeiben kötelezővé tette a földesuraknak, hogy jobbágyaiktól azok terményeinek kilencedik tizedét szedjék be. Erre azért volt szükség, mivel korábban a nagybirtokosok kevésbé adóztatták jobbágyaik, mint a kismesek, így a jobbágyság hajlamosak voltak a nagybirtokra költözni. Az adók egységesítésével ezt a folyamatot akarta Lajos megállítani (a kismesség követelésére).
Kormányzó	Az országot király hiányában (vagy kiskorú király esetén) teljhatalommal irányító választott tisztségviselő. A fontosabb kormányzók: Hunyadi János (1445-1452), Szilágyi Mihály (1458), Kossuth Lajos (kormányzó-elnök, 1849), Horthy Miklós (1920-1944).
Kőznemes	A magyar nemesség alsóbb rétege. Rendszerint kisbirtokosok voltak, bár nem feltétlenül. Jogilag az 1351. évi törvényektől kezdve egyenrangúnak számítottak a főnemesekkel, de magasabb nemesi ranggal nem rendelkeztek.
Kunok	Török eredetű nomád népcsoport, a 13. század folyamán költöztek Magyarországra.
Mezőváros	Magyar történelmi várostípus. A 14-15. században jelent meg. Városi kiváltságokkal rendelkezett, viszont nem vált királyi tulajdonná, hanem megmaradt egy földesúr kezében. A lakosság főleg mezőgazdasági tevékenységet folytatott.
Nádor	Kezdetben a királyi udvar ispánja, később a király utáni második legnagyobb országos méltóság (a király helyettese) volt Magyarországon I. Istvántól 1848-ig.
Nemes	A történelmi magyar társadalom egyik kiváltságos, az országot vezető rétegének tagja.

Nemes	Kiváltságokkal rendelkező társadalmi csoport tagja. A nemesség a középkor és az újkor folyamán az európai társadalmak vezető rétegét alkotta, birtokolta a politikai és gazdasági hatalmat. Több európai országban ma is vannak nemesek, bár szerepük, jelentőségük csak jelképes.
Nemzetség	Társadalmi csoport, amelynek tagjai rokonsági kapcsolatban állnak egymással. Egy nemzetség több családból áll. A honfoglalás idején a nemzetség élén a nemzetségfő (bő) állt.
Nomadizmus	Életforma, amely a háziállatok vándorló legeltetésén alapul. A közösség az állatokat követve vándorol.
Óshaza	Az a földrajzi terület, ahol egy nyelv és a hozzá tartozó nép kialakult, létrejött. A magyar óshaza helyére vonatkozó tudományos nézetek eltérőek (általában az Urál hegység lábaihoz helyezik).
Ósiség	Az 1351. évi törvények egyik legmaradandóbbja (az 1848-as áprilisi törvényekig volt hatályban). I. (Nagy) Lajos megváltoztatta az Aranybullának a szabad végrendekezést engedélyező cikkelyét (a fiúgyermek nélkül elhalálozott nemesek birtokait érintette a törvény). Az új rendelkezés szerint a fiúgyermek nélkül elhunyt nemes birtokait a rokonai öröklék, ezek hiányában a birtok az uralkodóra száll vissza.
Regálé	Olyan állami jövedelmek, amelyeket királyi felségjogon szedtek.
Rendkívüli hadiadó	I. Mátyás által kivetett adónem, Mátyás bevételeinek fő forrását jelentette. Jobbágyportánként egy aranyforintot tett ki egy évben, mivel nevével ellentétben Mátyás rendszeresen beszedte, gyakran egy évben kétszer is.
Szabad királyi város	A legtöbb kiváltsággal (pl. falépítési, vásártartási, plébánosválasztási, önkormányzati jog stb.) rendelkező várostípus a történelmi Magyarországon. Tulajdonosuk a király volt, csak neki voltak alávetve. A lakosság főleg kereskedelmi és ipari tevékenységet folytatott. A szabad királyi városi rang 1876-ban szűnt meg.
Szászok	A Magyarországra a 12-13. században beköltöző németek. Elsősorban Erdélybe és felvidéki (szepességi) városokba költöztek.
Székely	Vitatott származású magyar népcsoport Erdélyben. A középkorban nemesi kiváltságokkal bírtak hadkötelezettség fejében, és területileg is elkülönültek a megyerendszertől. Társadalmuk eltért a feudális magyar társadalomtól. A 15. századtól a magyar és a szász mellett a harmadik rendi nemzetnek számítottak Erdélyben. A 16. századtól egyre több székely került jobbágysorba. Területi különállásuk a kiegyezés után megszűnt.
Szeniorátus	Olyan öröklődési rend, amely szerint a vezető családjának legidősebb, irányításra alkalmas férfitagja követi a hatalomban.
Szent Korona	A magyar királyok koronázásakor használt korona. Valószínűleg a 12. században illesztették össze két, korábban készült darabból. Szerepe azért különleges, mert a magyar jog szerint csak a Szent Koronával történt koronázás számított érvényesnek.
Táltos	A magyar népi hitvilágban természetfeletti erővel rendelkező személy.
Tatár	A mongolok középkori megnevezése. A 13. században betörték Európába, Magyarországra is (tatárjárás), és még a 17. században is játszottak szerepet a magyar történelemben.
Tized	I. István törvényeitől az áprilisi törvényekig az egyháznak fizetendő adó, a termés egy tizede.
Törzs	Társadalmi csoport, amelynek tagjai rokonsági kapcsolatban állnak egymással. Egy honfoglaló magyar törzs több nemzetségből állt. Élén a törzsfő állt. A honfoglaló magyaroknak hét törzse volt (nevük: Nyék, Megyer, Kürtgyarmat, Tarján, Jenő, Kér, Keszi), ehhez csatlakozott a kabarok törzse.
Törzsszövetség	A vándorló magyarok törzsei által kötött közös vezetésű katonai szövetség.
Úriszék	Földesúri bíróság, amely a földesúr birtokán élők (jobbágyok, zsellérek stb.) felett rendelkezett joghatósággal. Az úriszék intézménye a 1848-ig létezett.
Vajda	A középkorban az egyik legfontosabb tisztségviselő, Erdély széles (királyt helyettesítő) jogkörrel rendelkező irányítója.
Várjobbágyok	Az I. István idején létrejövő királyi várak katonái. A 13. századtól, mikor a királyi várak rendszere a birtokadományok miatt szétesett, nagy részük a jobbágyok közé került.
Vármegye	A Magyar Királyság területi közigazgatási egysége. I. István idején királyi vármegyék jöttek létre a megye vezetőjét, az ispánt a király nevezte ki. A 13. században a megyék kezdtek átalakulni nemesi vármegyékké, és a vezetőket (alispán) a helyi nemesség választotta.
Várnépek	Az I. István idején létrejövő királyi várakhoz tartozó szolganépek. A 13. századtól, mikor a királyi várak rendszere a birtokadományok miatt szétesett, fokozatosan jobbágyokká váltak.

Végyvár	A magyar történelemben az Oszmán-török Birodalom elleni védekezés céljából a határvidéken épített várak elnevezése
Végyvári rendszer	Az Oszmán-török Birodalom elleni védekezés céljából épített végyvárak által alkotott védővonal elnevezése. Három végyvár vonal épült. Az első Luxemburgi Zsigmond idején a déli bánágok területén, a második Hunyadi Mátyás uralkodása alatt a déli határok mentén, a harmadik a 16. században a Dunántúli- és az Északi-középhegység vonalában.

Személyek

Álmos	A monda szerint Emese és Ügyek fia, Árpád fejedelem apja. Nevét onnan kapta, hogy anyja megálmodta születését, valamint azt, hogy királyok fognak tőle származni. Etelközben a magyar törzsszövetség vezetője lett. A honfoglalás során 896-ban Erdélyben meghalt (elképzeltető, hogy a kettős fejedelemség rendjének értelmében feláldozták).
Anonymus	Valószínűleg III. Béla király jegyzője volt, majd a 13. század elején megírta a magyarok honfoglalásáról szóló művét (Gesta Hungarorum). Munkáját a történészek nem tekintik hitelesnek. Nevét nem ismerjük, csak annyit tudunk, hogy P-vel kezdődött.
Árpád	Álmos fia. A honfoglalás alatt a magyar törzsszövetség egyik, Kurszán halála után egyetlen fejedelme. Tőle származtatják az Árpád-ház uralkodóit.
Csák Máté	Az Árpád-ház kihalása (1301) idején az egyik legerősebb tartományúr Magyarországon. Az ország északnyugati részét birtokolta, Trencsén volt a központja. Az 1312-es rozgonyi csata után, ahol az Abákkal szövetségben harcoló csapatai vereséget szenvedtek I. Károly Róberttől, hatalma csökkent, de legyőzni haláláig nem tudta a király.
Géza fejedelem	Magyar fejedelem (kb. 972-997), követek útján 973-ban Quedlinburgban békét kötött I. (Nagy) Ottó császárral. Elkezdte a magyar nép keresztény hitre térítését. Az ellenálló törzsfőket legyőzte. Törekvéseit fia, I. István követte.
Hunyadi János	15. századi magyar főúr, az Oszmán Birodalom elleni harcok fő szervezője. Több csatában legyőzte az oszmán haderőt (téli hadjárat); támadó hadjáratok során azonban több vereséget (Várna, Rigómező) is szenvedett. Fokozatosan növelte hatalmát és birtokait Magyarországon, az egyik legfontosabb báróvá vált. Megszerezte az erdélyi vajdai címet, majd 1445-1452-ben kormányzóként irányította Magyarországot. Mindezzel több főúr ellenségét is kivívta. Legnagyobb győzelmét az oszmán-török hadsereg felett 1456-ban Nándorfehérvárnál alatta.
Hunyadi Mátyás	Magyar király (1458-1490). Erősen központosított hatalmat épített ki, megnövelte az adókat (pl. rendkívüli hadiadó). Az Oszmán Birodalommal szemben kiépítette a második végyvári rendszert. Megszerezte a cseh királyi címet, valamint Morvaországot és Sziléziát. Sokat hadakozott III. Frigyes német-római császárral, e harcok során elfoglalta Bécset és Alsó-Ausztriát. Háborúhoz hozta létre zsoldosokból a fekete sereget.
I. (Nagy) Lajos	Magyar király (1342-82). Főleg hadjáratairól (Itália, Balkán) ismert, valamint az 1351. évi törvényekről, amelyekben szabályozta a nemesi birtokok öröklését (ósiség) és a földesuraknak fizetendő adókat (kilenced). 1372-től lengyel király is. Elsőként ismerte fel az oszmán-török hatalom elleni védekezés szükségességét.
I. István király	Magyarország első királya, Géza fejedelem fia. 997-től fejedelem, legyőzte Koppányt, majd 1000-1038 között király. Nevéhez fűződik az államalapítás, a feudális társadalmi rend, a keresztény egyház megszervezése és a keresztény hit elterjesztése Magyarországon (apját, Gézát követve). Mindezek érdekében több törvényt hozott. Az országot vármegyékre osztotta. Létrehozott két érsekséget és nyolc püspökséget. 1083-ban szentté avatták.
I. Károly Róbert	Magyar király (1308-42). Francia és nápolyi származású (rokona volt az Árpád-háznak). Legyőzte a tartományurakat, és megerősítette a királyi hatalmat. Több gazdasági intézkedést hozott (pl. aranyforint, kapuadó, bányabér). Bevezette a bandériális hadszerkezetet. Aktív külpolitikát folytatott (visegrádi királytalálkozó, 1335).
I. László	Magyar király (1077-95). Az uralkodását megelőző belviszályok után megerősítette a feudális berendezkedést, szigorú törvényeket hozott a tolvajok ellen, letelepítette a kóborlókat, támogatta az egyházat. Elfoglalta Horvátországot. 1190-ben szentté avatták.
II. András	Magyar király (1205-1235). A királyi birtokok nagy részét elosztogatta hívei között, ezzel párhuzamosan csökkent a királyi hatalom, és megerősödtek a nagybirtokosok. A megváltozott helyzettel elégedetlenek (bárok egy része, egyház, szerviensek, várjobbágyok) követelésére adta ki 1222-ben az Aranybullát. Több hadjáratot vezetett Halicsba, valamint egy kereszties hadjáratot a Szentföldre.

III. Béla	Magyar király (1172-1196). Nevéhez fűződik a bizánci befolyás időszaka után az ország megerősítése, valamint a kancellária megalapítása.
Imre herceg	I. István fia és örököse. Nevelője Szent Gellért volt. 1031-ben meghalt. 1083-ban szentté avatták.
IV. Béla	Magyar király (1235-70). Uralkodásához fűződik a tatárjárás, valamint az azt követő újjáépítés („második honalapítás”). Támogatta a városfejlődést, betelepítette a kunokat. Uralkodása kezdetén vissza akarta venni az apja, II. András által elosztogatott királyi birtokokat, de erről a tatárjárás után letett, és maga is adományozott birtokokat, kővár építését szabva feltételül (ezzel az ország védelmi képességét akarta növelni egy újabb tatár támadás esetére).
Julianus barát	Domonkos rendi szerzetes, 1235-1236-ban utat tett Kelet-Európába, hogy megtalálja a magyar nép vándorlása során a Volga környékén maradt magyarokat. Utja sikerrel járt. Hírt hozott a tatárok közeledéséről. IV. Béla kérésére ismét elindult, hogy behívja az országba a keleti magyarokat, azonban őket eddigre már elpusztították a tatárok (1237).
Kinizsi Pál	Hunyadi Mátyás hadvezére, több győzelmet aratott a török felett (pl. Kenyérmező, 1479). Az ország egyik legtekintélyesebb bárója volt. Rendkívüli testi ereje, hadvezéri képességei nyomán mondai alakká vált.
Koppány	Géza fejedelem és I. István rokona. Géza halálakor (997) a szeniorátus elve alapján neki járt volna a fejedelmi cím. Ezért Istvánnal szemben magának követelte a hatalmat, majd felkelést indított, azonban vereséget szenvedett, fogságba esett, és kivégezték.
Könyves Kálmán	Magyar király (1095-1116). Eredetileg váradi püspök, majd I. László halála után király. Folytatta elődje munkáját, nevéhez fűződik az államalapítás befejezése. Enyhített I. László szigorú törvényein.
Luxemburgi Zsigmond	Magyar király (1387-1437). Uralkodása kezdetén bárói túlhatalom volt az országban, később megszerezte a teljhatalmat. Támogatta a városfejlődést. Uralkodása alatt megerősödött a rendiség Magyarországon. Kiépítette a nikápolyi vereség (1396) után az első végvári rendszert. 1410-től német király (koronázása után német-római császár is), később cseh király. Sokat hadakozott a huszitákkal. Neki köszönhető az egyházszakadás megszűnése a konstanzi zsinaton.
Szent Gellért püspök	Itáliai származású szerzetes, Magyarországon püspök, Imre herceg nevelője. Az 1046-os pogánylázadás során vértanúhalált halt a később róla elnevezett hegyen. 1083-ban szentté avatták.
V. László	Magyar király (1453-1457). A Habsburg-dinasztia tagja. Hunyadi János halála után fellépett a Hunyadi-család ellen. Kivégeztette Hunyadi Lászlót, Hunyadi János idősebb fiát, Mátyást pedig foglyul ejtette. A Hunyadi-pártiak lázadása után Prágába menekült, majd meghalt.
Vitéz János	15. századi váradi püspök, majd esztergomi érsek, Hunyadi Mátyás nevelője. Mátyás trónralépése után kancellárrá nevezte ki. Később többször is összeesküdött Mátyás ellen, aki őrizetbe helyezte, majd az egri püspök felügyelete alá helyezte.

Kronológia

895	A honfoglalás kezdete.
955	Az augsburgi vereség dátuma.
973	A quedlinburgi birodalmi gyűlés időpontja. Itt kötöttek békét Géza fejedelem követei I. (Nagy) Ottó császárral.
997-1000-1038	I. István uralkodása. 997-1000 között fejedelem, 1000-tól király.
1077-1095	I. László uralkodása.
1095-1116	Könyves Kálmán uralkodása.
1205-1235	II. András uralkodása.
1222	Az Aranybulla kiadása.
1235-1270	IV. Béla uralkodása.
1241-1242	A tatárjárás.
1301	III. András király halála, az Árpád-ház kihalása.
1308-1342	I. Károly Róbert uralkodása.
1342-1382	I. (Nagy) Lajos uralkodása.

1351	I. (Nagy) Lajos törvényei.
1387-1437	Luxemburgi Zsigmond uralkodása.
1396	A nikápolyi csata, Luxemburgi Zsigmond súlyos veresége az oszmán-török hadseregtől.
1456	A nándorfehérvári csata Hunyadi János diadala az oszmán-török hadsereg felett.
1458-1490	Hunyadi Mátyás uralkodása.

Topográfia

Augsburg	Város Bajorországban, a Lech folyó közelében. 955-ben itt győzte le I. (Nagy) Ottó a magyar csapatokat. Ez a vereség vetett véget a nyugat-európai kalandozó hadjáratoknak
Bécs	Ausztria fővárosa a Duna partján, az Alpok és a Kárpátok között a Bécsi-medencében. A Római Birodalom idején Vindobona néven lakott település. A középkorban a Német-Római birodalom fontos kereskedővárosa. A 13. század végétől Habsburg-birtok, a dinasztia székhelye. A Habsburg-birodalom fővárosaként egyre nagyobb jelentőségre tett szert. 1529-ben és 1683-ban sikertelenül ostromolták az Oszmán Birodalom csapatai. A 17-18. századtól virágzó barokk kulturális központ lett. 1814-1815-ben itt tartották a napóleoni háborúkat lezáró béketárgyalásokat.
Besztercebánya	Szlovákiai város a Garam völgyében, a 12. században német telepesek alapították, az egyik legfontosabb magyarországi bányaváros volt. Az 1620-ban itt tartott országgyűlésen mondták ki a Habsburg-ház trónfosztását, és választották meg királynak Bethlen Gábort. A trianoni békeszerződés Csehszlovákiához csatolta.
Buda	Magyarország fővárosának (Budapest) Duna-jobbparti része. Már az őskortól lakott hely, a Római Birodalom idején a későbbi Budától északra (Óbuda) helyezkedett el Aquincum, Pannónia provincia központja. A 13. században, IV. Béla uralkodásától kezdett fejlődni, az ország legfontosabb központja lett, különösen a 15. században. A török hódoltság korában 145 évig volt megszállás alatt. A 18. század végétől a Helytartótanács székhelye. 1873-ban egyesítették Pesttel és Óbudával.
Dalmácia	Horvátország déli része, amely a Dinári-hegység egy részéből és az Adriai-tenger parti sávjából áll. A környék az ókorban a Római Birodalom része volt. A középkorban egy ideig a Bizánci Birodalom fennhatósága alatt állt, majd a 11. század végétől a Magyar Királyság és Velence hadakozott időről időre a terület birtoklásáért váltakozó sikerrel, a 15. században került Velence kezébe. A 16-17. században részben az Oszmán Birodalom kezébe került Dalmácia. A 18. században ismét Velence birtoka, majd a század végétől a Habsburg birodalom része (nem számítva a napóleoni háborúk korát). Az első világháborút lezáró békék óta Jugoszlávia, illetve Horvátország része.
Erdély	A Kárpát-medence keleti részmedencéje a Keleti- és a Déli-Kárpátok, valamint az Erdélyi-középhegység között. Az ókorban római provincia (Dacia). A honfoglaláskor magyar fennhatóság alá került, majd a középkori Magyar Királyságnak bizonyos különállással rendelkező része lett (vezetője, az erdélyi vajda széles körű önállósággal bírt). A 16-17. században a török hűbérben lévő Erdélyi Fejedelemség magva volt. A 17. században a Habsburg-birodalom része lett, de csak 1867-ben csatolták vissza Magyarországhoz. A trianoni béke óta Románia része (a II. világháború idején északi részét ideiglenesen Magyarországhoz csatolták).
Esztergom	Magyar város a Duna partján, a Pilis-hegység lábánál. Az őskortól lakott hely. I. István óta érseki székhely, a magyar katolikus egyház központja. 1543-1683 között (pár éves megszakítással) török megszállás alatt volt, az érsek Nagyszombatra költözött, és csak a 19. században tért vissza. A 19. században épült klasszicista stílusban bazilikája.
Etelköz	A Kelet-európai-síkság déli részén elhelyezkedő történelmi földrajzi terület a Don és a Dnyeper folyók vidékén, pontos helye vitatott. A magyarság szálláshelye volt a 9. században, a honfoglalást megelőzően. Itt történt meg a vérszerződés.
Havasalföld	Románia része, a Déli-Kárpátoktól a Dunáig elterülő alföld. A 14. században (magyar hűbéres) román fejedelemség jött a területen létre, amely a 15. századtól török hűbéressé vált. Csak a 19. században vált függetlenné, és lett Románia része.
Horvátország	Délszláv ország Magyarországtól délre. Az ókorban a terület római provincia volt. A 7. században érkeztek ide a horvát törzsek, amelyek a kilencedik századra megkeresztelkedtek, majd a 10. században létrejött a Horvát Királyság. I. László 1091-ben megszállta Horvátországot, és ekkortól Horvátország perszonálunióban volt Magyarországgal 1918-ig.

Kárpát-medence	Földrajzi terület Közép-Európában, melyet három irányból a Kárpátok hegyláncai határolnak, délről pedig a Száva és a Duna. Az ókorban a terület nagy része a Római Birodalom része volt, a magyar honfoglalástól (895) a trianoni békéig (1920) pedig magyar fennhatóság alatt állt, kivéve a 16-17. századot, amikor a terület középső része az Oszmán Birodalomhoz tartozott (hódoltság).
Kassa	Város Szlovákiában a Hernád partján. A 13. században szászok telepedtek itt le. A 14. században szabad királyi városi rangot kapott. A 17. században több felkelés (Bocskai-szabadságharc, Thököly-felkelés) központja volt. 1906-óta itt nyugszik II. Rákóczi Ferenc. A trianoni békeben Csehszlovákiához került, az I. bécsi döntés (1938) visszacsatolta Magyarországhoz. Az 1947-s párizsi békeszerződésben ismét elcsatolták.
Körmöcbánya	Szlovákiai város a Garam völgyében, a 12. században alapították, bányaváros, a magyarországi aranybányászat központja és pénzverőhely volt. A trianoni békeszerződés Csehszlovákiához csatolta.
Levédia	A Kelet-európai-síkság déli részén elhelyezkedő történelmi földrajzi terület valószínűleg a Volga és a Don folyók vidékén. A magyarság szálláshelye volt a 8-9. században.
Mohács	A legdélebbi magyarországi Duna-parti település. Az őskortól lakott. Az ókorban erre húzódott a Római Birodalom határvonala (limes). A 11. századtól ismerik írott forrásaink. A város közelében történt 1526. augusztus 29-én a mohácsi csata, amelyben II. Lajos magyar király csapatai döntő vereséget szenvedtek I. Szulejmán seregétől, és Magyarország elvesztette képességét a további védekezésre az Oszmán Birodalommal szemben. A csata után Mohácsot is elpusztították a török csapatok. 1687-ben a közelben vívták a nagyharsányi vagy II. mohácsi csatát, amelyben a császári csapatok ugyancsak döntő vereséget mértek a török erőkre.
Moldva	Románia része, a Keleti-Kárpátoktól keletre elterülő terület (a Prut-folyóig). A 14. században (magyar hűbéres) román fejedelemség jött a területen létre, amely a 15. századtól török hűbéressé vált. Csak a 19. században vált függetlenné, és lett Románia része.
Muhi	Középkori magyar település a Sajó-folyó partján. 1241-ben a település mellett vívtál a muhi csatát, amelyben a mongol csapatok döntő vereséget mértek IV. Béla seregére. A falu elpusztult a csata idején. A mai Muhit eredetileg Pogának hívták, és a 20. században kapta a Muhi nevet.
Nándorfehérvár	Ma Belgrád, Szerbia fővárosa a Duna és a Száva találkozásánál. Az ókorban kelta, majd római település Singidunum néven. A középkorban a 11. században a Bizánci Birodalom, később váltakozva magyar és szerb fennhatóság alatt állt. A 15. századtól az első végvárvonal központi vára. 1456-ban II. Mohamed szultán ostromolta, de kudarcot vallott a Hunyadi János vezette védőkkel szemben. 1521-ben azonban elesett a vár, aminek következtében Magyarország védtelenül állt a török támadások előtt. A 17-18. században a Habsburg csapatok kétszer is elfoglalták, de egyszer sem tartósan. A 19. században az Oszmán birodalomtól függetlenedő Szerbia fővárosa lett, 1867-ben vonultak ki a török csapatok. Az első világháború után (a II. világháború kivételével) Jugoszlávia fővárosa. Jugoszlávia megszűnése óta ismét szerb főváros.
Nikápoly	A Duna jobb partján fekvő bolgár település. A 7. században alapították. A Bizánci Birodalomhoz, majd Bulgáriához tartozott. A bolgárok törökök általi legyőzése után Luxemburgi Zsigmond magyar király keresztes hadjáratot szervezett a törökök kiűzésére, de serege a város mellett 1396-ban vereséget szenvedett.
Pannonhalma	Magyar település Győrtől délkeletre a Sokorói-dombságban. Őskor óta lakott hely. 996-ban bencés kolostor létesült a településen a Géza fejedelem által adományozott földbirtokon. Az apátság a középkortól máig jelentős szerepet játszott a magyar katolikus egyház életében. A település mai nevét 1965-ben kapta (előtte Győrszentmárton volt, legenda szerint ugyanis Szent Márton itt született a 4. században,)
Pozsony	Szlovákia fővárosa. A Duna partján, Ausztria és Magyarország határainak közelében fekszik. Már az őskortól lakott. A magyar történelemben fontos határváros. Itt süllyesztette el a támadó német hajókat Búvár Kund (1051). A 15. századtól szabad királyi város. A török hódoltság korában az ország fővárosa, itt őrizték a Szent Koronát, itt tartották a koronázásokat, és több országgyűlés színhelye is volt (a 18. századtól 1848-ig minden országgyűlést itt tartottak). A trianoni békeben csatolták el Magyarországtól.
Selmecbánya	Szlovákiai város a Garam völgyében, a 13. században, a tatárjárás után alapították, bányaváros, a magyarországi ezüsbányászat központja volt. A 18. században itt jött létre a Habsburg Birodalom egyetlen bányászati akadémiaja. A trianoni békeszerződés Csehszlovákiához csatolta.

Székesfehérvár	Megyei jogú magyar város a Velencei-tó közelében fontos kereskedelmi utak találkozásánál. Az őskor óta lakott hely. A várost Géza fejedelem alapította. I. István lett királyi székváros, bazilikát is építtetett itt. A középkorban koronázóváros és a magyar királyok fő temetkezési helye, szabad királyi város. II. András itt adta ki az Aranybullát. 1543-ban török kézre került. A hódoltság időszakában a város leromlott, a 18. században virágzott fel ismét, de középkori szerepét nem kapta vissza. A II. világháború után iparvárossá vált.
Szerémség	Történelmi földrajzi terület a Száva és a Duna között a középkori Magyar Királyság déli részén. A középkorban fontos szőlőtermesztő vidék. A török hódoltság alatt lakossága elpusztult, a 18. században több nép telepítette be. Ma Horvátország, illetve Szerbia része.
Szilézia	Közép-európai történelmi földrajzi terület az Odera felső és középső folyása mentén. A középkorban először lengyel, majd cseh fennhatóság alá tartozott (Hunyadi Mátyás is birtokolta egy ideig cseh királyként), majd a 16. században a Habsburg Birodalom része lett. Az osztrák örökösödési háború után Poroszország része lett. 1945 óta nagyobb része Lengyelországhoz, kisebb része Német-, illetve Csehországhoz tartozik
Temesvár	Romániai város a Béga-folyó partján. Őskor óta lakott hely, a középkorban a 14. századtól fontos település. 1514ben itt győzte le Szapolyai János Dózsa György seregét. 1552-ben török kézre került, 1716-ban szabadult fel. 1849. augusztus 9-én itt vívták a szabadságharc utolsó, teljes magyar vereséggel végződő.
Urál	A Kaledóniai-hegységrendszerhez tartozó röghegység Európa és Ázsia határán. A tudomány álláspontja szerint a hegység térségében alakult ki a magyarság a Kr. e. 1. évezredben.
Vereckei-hágó	Az Északkeleti-Kárpátokban található fontos hágó. 895-ben a honfoglalás egyik legfontosabb útvonala volt. 1241-ben a tatár főszereg is ezen az útvonalon támadott.
Visegrád	Magyar város a Dunakanyarban, a Duna jobb partján. Az őskor óta lakott hely. A 11. század eleje óta ismerik írott forrásaink. A tatárjárás után várrendszert építettek ki a településen és a felette magasodó hegyen. A település fénykorát a 14-15. században élte, ekkor hosszú ideig királyi székhely is volt. 1335-ben királytalálkozót tartottak itt, amelyen Károly Róbert mellett a lengyel és a cseh király vett részt. Hunyadi Mátyás uralkodása alatt a reneszánsz egyik európai központja volt. Palotáját az Anjouk-királyok és Mátyás építtették. A hódoltság korában török kézbe került.
Volga	Kelet-európai folyó, a Kaszpi-tengerbe ömlik. A magyar nép őstörténetében fontos szerepet játszott. A Volga és a Káma folyók vidékén terült el Magna Hungaria, a magyarok egyik őshazája, ahol kb. Kr. e. 500-tól Kr. u. 600-ig éltek. A 7. század folyamán a Volga mellett vonultak délre Levédiába.

Térképek

